

İŞGALDEN İSTİKLÂLE: TÜRK MİLLÎ MÜCADELESİNE AFİŞLER ÜZERİNDEN GENEL BİR BAKIŞ¹

From Occupation to Independence: An Overview of the Turkish National Struggle Through Posters

Serpil TORUN²

Özet

Türk milleti, yüzlerce yıllık tarihi boyunca hür doğmuş hür yaşamıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından toprakları işgal edilerek vatanında vatansız bırakılma teşebbüslerine karşı topyekûn mücadeleye girişmiş, eşsiz asaleti, kültürü ve kahramanlıkları ile onurlu başını bu dönemde de dik tutmuştur. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Millî Mücadele, Türk milletinin küllerinden yeniden doğarak işgalci emperyalist devletlere geçit vermediği, vatanı uğruna direnişinin ve millet olarak var olabilme mücadelesinin adıdır. Milli egemenlik, bağımsızlık ve vatanın bölünmez bütünlüğünün korunması adına verilen bu mücadele, Türk ulus devletinin kuruluşu ile sonuçlanmıştır. Türk tarihi açısından önemli olan bu olaylar, sanatın pek çok dalına aksettği gibi endüstriyel sanat ürünü olan afişlere de yansımıştır. Millî Mücadele yıllarında yaşanan olayların tam bir dökümünü görmenin mümkün olduğu dönem afişleri, tarihi açıdan birer belge niteliğindedir. Bu afişlerin incelenmesi; 1919-1923 yılları arasında ülkenin içinde bulunduğu askeri, siyasi ve sosyal durumun anlaşılmasında oldukça önemli görülmektedir. İşgalden İstiklale: Türk Millî Mücadelesine Afişler Üzerinden Genel Bir Bakış başlıklı bu çalışmada; Türk milletinin çaresizliği, ümitsizliği, toplum olarak yok olma tehdidi ve tehlikesini yüreklerinde derinden hissettikleri bir dönemde, Atatürk önderliğinde verdikleri bağımsızlık mücadelesi üzerinde durularak bu mücadelenin propaganda afişlerine yansımaları ele alınacaktır. Ayrıca yedi adet afiş üzerinde yer alan süsleme, sembol ve imgeler Millî Mücadele başlığı altında incelenecek ve afişlerdeki sanatsal özellikler de araştırma kapsamında tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Millî Mücadele, Türk Milleti, Afiş, İmge

¹ Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Aslı Sağıroğlu Arslan danışmanlığında hazırlanan "Afişlerde Millî Mücadele, Cumhuriyet ve Atatürk İmgesi (1919-1945) başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

² Uzman Sanat Tarihçisi, serpiltorun123@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7032-7186>

Abstract

The Turkish nation has been born free and lived free throughout its hundreds of years of history. After World War I, the Turkish nation fought an all-out struggle against the attempts of occupation of its lands and becoming stateless in its homeland, and kept its honorable head upright in this period with its unique nobility, culture and heroism. The National Struggle, led by Mustafa Kemal Atatürk, is the name of the Turkish nation's resistance for the sake of its homeland and the struggle to exist as a nation, where the Turkish nation was reborn from its ashes and didn't let the invading imperialist states. This struggle for national sovereignty, independence and the protection of the indivisible integrity of Turkish homeland resulted in the establishment of the Turkish nation state. These events, which are important in terms of Turkish history, are reflected in posters, which are industrial art products, as they are reflected in many branches of art. The posters of the period, in which it is possible to see a complete breakdown of the events experienced during the years of the National Struggle, have the quality as historical documents. Analyzing these posters is significantly important in understanding of the military, political and social situation of the country between 1919 and 1923. From Occupation to Independence: An Overview of the Turkish National Struggle Through Posters, this study will focus on the Turkish nation's struggle for independence under the leadership of Atatürk in the times of desperation, hopelessness and the threat and danger of extinction as a society, and the reflection of this struggle on propaganda posters. In addition, the ornaments, symbols and images on seven posters will be analyzed under the title of the National Struggle and the artistic features of the posters will be tried to be determined within the scope of the research.

Keywords: Atatürk, National Struggle, Turkish Nation, Poster, Image

Giriş

Geçmiş ve gelecek arasında bitmeyen bir diyalog olarak tanımlayabileceğimiz tarih, insanlığın ortak belleği ve milletlerin toplumsal hafızasıdır. Aynı zamanda millet fertlerinin birlik ve beraberliğini sağlayarak onları aynı bayrak ve vatan gibi kutsallar etrafında birleştiren en büyük güçlerden biridir. Bir bakıma geçmişte yaşanan olaylardan ders çıkarma aracı da diyebileceğimiz tarih, insanlık tarihinde birçok defa kan ile yazılmıştır. XX. yüzyılın başında verilen Türk Millî Mücadele'si de kan ile yazılan tarihin en önemli örneklerindedir. Bu yönüyle tarih, Türk milleti için milli şuur kaynağı ve ibretler hazinesidir.

Türklerde, ahlak, şeref, haysiyet, namus ve din gibi değerlerle ifade edilen ve “ana” ile eşdeğer tutulan vatan toprağı (Torun ve Sağiroğlu Arslan: 2022: 427), Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkması sonucunda galip devletler tarafından işgal edilmiştir. Tarihi boyunca kutsal gördüğü vatani uğruna mücadele veren Türk milleti, bu işgaller sonrasında 19 Mayıs 1919'da

Samsun'dan Millî Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal Paşa önderliğinde topyekûn mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelede Mustafa Kemal Paşa, Türklük duygusunu kendine rehber edinmiş, başlattığı mücadeleyi Türk milliyetçiliği ve milli egemenlik ilkesine dayandırarak gerçekleştirmiştir (M.K. Atatürk 2008: 44-45). İmparatorluktan ulus-devlete geçiş ile sonlanan bu mücadele, sanatın pek çok dalına yansıdığı gibi propaganda afişlerine de yansımıştır. Tarihi açıdan birer belge niteliğinde olan dönem afişleri üzerinde Millî Mücadele yıllarında yaşanan olayların tam bir dökümünü görmek mümkündür. Bu afişlerin incelenmesi; 1919-1923 yılları arasında ülkenin içinde bulunduğu askeri, siyasi ve sosyal durumun anlaşılmasında oldukça önemlidir. İşgalden İstiklale: Türk Millî Mücadelesine Afişler Üzerinden Genel Bir Bakış başlıklı bu çalışmada; Türk milletinin çaresizliği, ümitsizliği, toplum olarak yok olma tehdidi ve tehlikesini yüreklerinde derinden hissettikleri bir dönemde, Atatürk önderliğinde verdikleri bağımsızlık mücadelesi üzerinde durularak bu mücadelenin propaganda afişlerine yansımaları ele alınacaktır. Ayrıca yedi adet afiş üzerinde yer alan süsleme, sembol ve imgeler Millî Mücadele başlığı altında incelenecek ve afişlerdeki sanatsal özellikler de araştırma kapsamında tespit edilerek, elde edilen bulgular Sanat Tarihi disiplini çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşünü Hazırlayan Sebepler ve 1. Dünya Savaşı

Osmanlı Devleti, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde üç kıtaya yayılarak cihan imparatorluğu haline gelmiştir. Tarih sahnesine çıktıkları günden itibaren de hakimiyetleri altına aldıkları farklı etnisiteye sahip Müslüman ve gayrimüslim toplulukları vatandaş olarak görmüşlerdir. Bu zaman diliminde kimse devletten ayrılmaya çalışmamış, dini müdahaleye maruz kalmadan, huzur ve refah içinde yaşamışlardır. Bu yıllarda Avrupa'da kilise ve feodalitenin etkin olduğu dışa kapalı ve baskıcı bir anlayış hüküm sürerken, Osmanlı kendi klasik dönemini yaşamış ve dışa dönük faaliyetler içinde bulunmuştur (B. Kodaman 2007: 10-11). Ancak tarihler XVI. yüzyıl sonunu gösterdiğinde süreç değişmeye başlamış ve Osmanlılar geleneksel anlayışlarını devam ettirerek duraklama dönemine girmiştir. Avrupa ise akla, bilime ve insana önem vererek (İ.B. Birecikli 2011:4-6), dinin yanına aklı, kilisenin yerine üniversiteyi, ruhban sınıfı yerine bilim adamlarını ön plana çıkararak bilgi üretmeye başlamıştır. Bu değişim Avrupa'nın teknoloji ve bilimle ilerlemesini güce, servete ve bilgiye sahip olmasını sağlamış ve Osmanlılardan üstün hale getirmiştir (B. Kodaman 2007: 12-15).

Osmanlı'nın gerilemesinde bir taraftan bunlar etkili olurken imparatorluk sınırlarının genişlemesi, yaşanan iç isyanlar ve bozulmalar da etkiyi artırmıştır. Zaferler döneminin son bulması ile Osmanlı hazinesi önemli bir gelir kaynağını kaybederken, coğrafi keşiflerin yapılması ve ticaret yollarının okyanuslara kayması da hazineyi zayıflatmıştır (S. Akşin 2021: 13-16). Özellikle Osmanlı'nın

Avrupa'dan gelişmiş silah teknolojisi alması, hazineye büyük yük getirmiştir. Bu dönemde geniş toprakları idare etmek için bürokrasiye ödenen maaşlar, iç isyanların bastırılması, yenilgilerin başlamasıyla toprak kayıpları ve artan savaş masrafları yanında daimî düzenli ordu bulundurma gerekliliği, Osmanlıda tasarrufa gidilmesi zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Osmanlı halkında büyük memnuniyetsizliklere neden olan bu durum Osmanlının idari, askeri, ekonomik yapısı ve eğitim sisteminin bozulmasına ve otoriteye itaatin azalmasına yol açmıştır. Tımar sisteminin bozulmaya başlaması da Avrupa feodaliteyi yıkarken Osmanlıda feodal bir yapının gündeme gelmesine neden olmuştur (B. Kodaman 2007: 13). Osmanlının ekonomik olarak çöküşünde Avrupa'nın kapitülasyonlarla Osmanlıyı yarı sömürge haline getirmesi de önemli etkenlerden biridir. Ayrıca 1838'de imzalanan Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile de imparatorluk toprakları açık pazar haline getirilerek sömürülmüş, yerli sanayi ve esnaf yok edilerek devlet borçlanmak mecburiyetinde kalmıştır (S. Akşin 2021: 29). Böylelikle yıkılış süreci hızlanmıştır.

Osmanlının gerilemesinde önemli etkenlerden biri de Avrupa'da üniversiteler kurulurken Osmanlıda Enderun'un önemini yitirmesi ve medreselerde reforma gidilememesidir. Bu durum bir taraftan devlet idaresinde görev alacak nitelikli yöneticilerin yetiştirilememesine neden olurken diğer taraftan yeni fikirlerin üretilmemesi, keşif ve icatların yapılamaması sonucunu doğurmuş böylelikle Osmanlıda akıl ve bilim çağına girilememiştir. Ayrıca çok milletli bir yapıya sahip Osmanlıda İslam toplumunun Hristiyanlığa karşı galip geleceği fikri devam ettirilmiş ve çeşitli tarikatlar aracılığı ile de bu düşünce halk tarafından desteklenmiştir (B. Kodaman 2007: 14-16). Buna karşılık Avrupa, akıldan bilime, tarım ekonomisinden sanayiye, el emeğinden makineleşmeye hızla geçerek toplumları etkisi altına alıp kendi medeniyetini yaratmıştır (İ.B. Birecikli 2011: 7-9). Bu dönemde içine kapanık bir siyaset izlemesine rağmen Osmanlı, Avrupa'nın ticari malları, teknolojisi, fikirleri, sermayesi, okulları, misyonerleri, tüccarları ve bankaları gibi birçok etkeninin topraklarına sızmasını önleyememiştir.

Osmanlılarda önceleri milli kimlik odağı olmayan "vatan" kelimesi, ancak XIX. yüzyıl sonlarına doğru milliyetçi terminolojisinin bir parçası olarak kullanılmaya başlamıştır (T. Ergişi 2009: 84). Asıl önem orduya verilmiş, ordu kuvvetli ise devlet de kuvvetli görülmüş ve ordular nereye kadar uzanmışsa vatan da orası kabul edilmiştir (Ş.S. Aydemir 1999: 399). Millet kelimesi de İslami literatürdeki din ile eş anlamlı olarak belli bir dinin mensuplarını ifade eder şekilde kullanılmıştır (İ. Ortaylı 2005: 66). Aslında milliyetçilik geniş kapsamlı bir siyasi ideoloji olarak batıda Fransız İhtilali (1789) ile gündeme gelmiş ve topluluklar bu tarihten sonra kendi öz benliklerinin farkına varmaya başlamışlardır. Osmanlılarda da batılı anlamda millet olma anlayışı, III. Selim (1789-1808) döneminde gelişmeye başlamış ve Osmanlı Devleti, bütün etnik toplulukları bünyesinde tutabilmek için XIX. yüzyıldan 1918 yılına kadar geçen zamanda çeşitli çözüm

yolları aramıştır (E. Okumuş, 2002: 228). Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile (1839) vatandaşlara din ve ırk ayrımı gözetmeksizin eşit haklar tanınmıştır (S. Akşin 2021: 30). Ancak Avrupa devletleri gözetiminde hazırlanarak 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın aksine toplumu ayrıştırmaya ve kutuplaştırmaya götürecek siyasi-kültürel zemini hazırlamıştır. Bu ferman, Hristiyanları Osmanlıdan psikolojik olarak koparmış ve Avrupalı devletlerin himayelerine girmelerini sağlamıştır (U. Gülsoy 1999: 185-190).

Devletin kurtarılabilmesi için 1870'lerde Avrupa'da olduğu gibi anayasa ve parlamentolu bir devlet düzeni ihtiyacı olduğu fikri kabul görerek 1876'da Kanun-i Esasi ilan edilmiş, 1877 yılında da meclis açılmıştır. Ancak devletin kurtulmasını bunlar da sağlayamamıştır. İç ve dış etkenli birçok olay sonrasında 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edilerek tekrar anayasa yürürlüğe sokulmuş, Meclis-i Mebusan açılarak toplumda hukuk ve birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu gelişmelerin yanında çok dinli ve çok milletli Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali ile gündeme gelen hürriyet, eşitlik ve milliyetçilik fikirleri gayrimüslim vatandaşlar tarafından hemen benimsenirken, Türk olmayan vatandaşlar üzerinde de etki yaratmış ve Osmanlıdan imtiyazlı statü ya da istiklal gibi isteklerde bulunmaya başlamışlardır (Y. Sarıнай 2002: 1471-1472). Bu durum devlette bir imparatorluk ideolojisinin gelişmesine neden olmuştur. "Osmanlılık" olarak adlandırılan bu ideoloji ile Osmanlı vatani ve hanedanına bağlı "Osmanlı Milleti" yaratılması hedeflenmiştir. Ancak bu pek mümkün olmamış ve gayrimüslim halk bu anlayışı benimsememiştir (Y. Akçura 2002: 1407-1408). Daha sonra Müslüman halkı bir arada tutulabilmek için devletin birlik algısı İslamiyet'e doğru yöneltilmiş ve 1870'li yıllarda vatan savunması ile İslam müdafaasının özdeşleştirildiği "İslam Ümmeti" kavramı ortaya atılmıştır. Maalesef bu anlayış da Müslüman halkı imparatorluğa bağlı tutmaya yetmemiştir (Y. Sarıнай 2002: 1472-1473).

Türklerde vatan, millet, hürriyet gibi kavramlar Tanzimat döneminden itibaren ele alınan ve üzerinde durulan kavramlardır. Ancak kültür milliyetçiliği olarak da adlandırılan Türkçülüğün doğmasında II. Meşrutiyet yıllarında Hristiyan tebaanın bağımsızlıklarını kazanarak imparatorluktan teker teker ayrılmaları etkili olurken, Türk toplumunda şuurlu ve etkili bir milliyetçilik hareketinin başlaması ancak Balkan Savaşlarından sonra gelişmiştir (A. E. Oba 2020: 69-78). Bu savaşların getirdiği toprak kayıpları, yenilgi ve sonrasında yaşanan yalnızlık, Türklerde kendi benliğine dönüş ve varlığının bilincine varma ihtiyacını doğurmuştur. Önceki yıllarda Milli vatan ve Türk milleti kavramına sahip olmayan Osmanlı Devleti'nde, bu dönem Osmanlı aydınları tarafından milliyetçilik önem kazanmış, Türk tarihi gün yüzüne çıkarılmaya başlanmış ve Osmanlı Devleti dışında Türkçe konuşan Müslümanlar ırktaş sayılarak Anadolu, Türk vatani olarak önem kazanmaya başlamıştır (Y. Sarıнай 2002: 1471-1485).

Osmanlı İmparatorluğu, 1699 Karlofça ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmaları ile topraklarının büyük bir kısmını kaybetmeye başlamıştır. Daha sonra 1908'den

itibaren yürütülen uzun ve yıpratıcı savaşlarda da maddi ve manevi büyük zararlar görmüştür. I. Dünya Savaşı³ başladığında bir buçuk asırlık mağlubiyetler silsilesinin sahibi olan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1914 tarihinde Almanya yanında savaşa girmiştir. Dört yıl süren savaşta büyük kayıplar verilerek Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu İttifak Devletleri yenilmiş ve Osmanlılar, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamışlardır. Bu antlaşma, Osmanlı Devleti'nin altı asırlık tarihinin sonuna gelindiğinin habercisidir. Özellikle 7. ve 24. maddeler ülke topraklarını işgale açık hale getirmiştir (H. Selvi 2020: 22). Mütarekenin imzalanmasından daha birkaç gün sonra da işgaller başlamış, Anadolu toprakları İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan tarafından işgal edilirken, içeride Ermeni ve Rum azınlıklar ayaklanmış. Bütün bunlar olurken geriye toprakları işgal edilerek fiilen parçalanmış, askeri terhis edilmiş, cephanelerine el konulmuş ve daha fenası yetmişmiş nesillerini kaybetmiş bir devlet kalmıştır. Ülkede uzun savaş döneminin yorgunluğu ve ümitsizliği içinde bulunan padişah ve hükümet de İtilaf devletlerinin merhametine sığınmaktan ve işgallerin genişlemesini önlemek için halkı sükunete çağırmaktan başka bir şey yapmamışlardır (C. Küçük 2020: 76). Aslında topraklarının zenginliği ve stratejik önemi nedeniyle Avrupa'nın zihnindeki Osmanlıyı parçalama ve sömürge haline getirme fikri çok önceden şekillenmiş ve söz konusu senaryo I. Dünya Savaşı sonrasında hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Ancak emperyalist devletlerin gözden kaçırdıkları bir gerçek vardı. Bu gerçek, Türklerin tarihin her döneminde hür yaşadıkları ve hiçbir zaman vatansız ve bayraksız kalmayarak, topraksız devlet tasavvur etmedikleriydi.

2. Millî Mücadele, Atatürk ve Türk Milleti

Tarihi dönemlerden başlayarak dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği içinde olan ve kendi öz kültürünü yaratarak millet olma bilinci ile hareket eden Türk milleti, Osmanlı'nın çok uluslu yapısı içinde harmanlanmış ve Osmanlı millet sistemi içerisinde "Müslüman milleti" olarak hayatına devam ederken (Ç. G. Yesevi 2012: 76), kendi milli kimliğini ön plana çıkarmamıştır. Tarihsel ve

³ Gerçek nedeni sanayileşmiş ülkelerin dünyada ekonomik ve siyasi gücü ele geçirme mücadelesine dayanan I. Dünya Savaşı, 1879-1907 yılları arasında sürdürülen çalışmalar sonucunda üçlü ittifak ve üçlü itilaf devletlerinin amaçlarına ulaşmak için hızla silahlanarak herhangi bir vesile ile çıkarmayı planladıkları büyük savaştır. Avusturya-Macaristan veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna'da Sırp milliyetçisi bir militan tarafından öldürülmesinden bir ay sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilan etmesi ile başlayan I. Dünya Savaşı, kısa zamanda diğer ülkelere de yayılmıştır. Almanya, ağustos ayında Rusya, Fransa ve Belçika'ya savaş ilan etmiş ve İngiltere'de antlaşmalar gereği Almanya'ya karşı saldırıya geçmiştir. Osmanlı donanmasının Rus gemi ve limanlarına saldırması üzerine 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da da İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nda İttifak Devletleri yanında 29 Ekim 1914'te savaşa dahil olmuştur. 11 Ekim 1915'ten itibaren İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan) ve İtilaf Devletleri (Rusya, İngiltere, Fransa, ABD, Yunanistan, İtalya) arasında süren savaşta bütün ülkeler çok ağır kayıplara uğramıştır. 11 Kasım 1918 tarihinde sona eren, 9 milyona yakın asker ve 7 milyona yakın sivilin ölümüyle sonuçlanan bu savaşta, Osmanlı İmparatorluğu'nun da içinde bulunduğu İttifak Devletleri yenilmiş ve daha önce varılan gizli antlaşmalar ve 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi gereği Osmanlı Devleti'nin varlığına son verilmek istenmiştir. Bkz. E. Kuran (1992). "Birinci Dünya Savaşı", TDV İslam Ansiklopedisi VI, İstanbul: 96-200.

dinsel geleneklerden hareketle Padişah ve Halife'ye bağlı kalmışlardır. I. Dünya Savaşı sonrasında işgal kuvvetleri ve destekçileri karşısında Anadolu'da siyasal ve ekonomik olarak güçsüz kalan Türkler, İstanbul Hükümeti ve Kuva-yı Milliyeçiler arasında kalmışlardır. Daha sonra kurtuluşun mücadele ile gerçekleşebileceğini görerek mücadeleyi topyekûn desteklemişlerdir (S. Torun 2022: 64-73). “Ya İstiklal Ya Ölüm” parolası ile mücadeleye başlarken Mustafa Kemal Paşa, vatanını namusu ile eşdeğer tutan Türk milletinin sağduyusunun mutlaka harekete geçeceğinden kuşku duymamıştır (M. K. Atatürk 2008: 44-45). Millet kendisini itaate, mistik ve kadercı bir yaşama iten geleneksel ve dinsel dayatmaları parçalayacağına inanmış, er ya da geç esaret zincirlerini kırarak kurtuluşu mutlaka sağlayıp zafere ulaşacağından emin olarak mücadeleye başlamıştır (M. V. Tanfer 2001: 359-361). Mütareke gereği ordularının büyük bir kısmı terhis edilen, silah ve cephaneleri elinden alınan ve devletin stratejik noktaları ele geçirilen, uzun savaş döneminin yorgunluğu ve ümitsizliği ile karanlıklar için olan Anadolu halkı, umut olarak gördüğü liderinin peşinden giderek milli egemenlik, bağımsızlık ve vatanın bölünmez bütünlüğünün korunması adına mücadeleye girişmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı ile tamamlanan bu askeri mücadele; Güneydoğu Anadolu'da Fransız-Ermeni ittifakına, Doğu Anadolu'da Ermeni kuvvetlerine, Batı Anadolu'da işgalci Yunanistan, İtalya ve İngiltere askerlerine, yurdun çeşitli kesimlerinde isyancı güçlere ve İşgallere direnmeyen Osmanlı saltanat ve hükümetine karşı yürütülmüş, ancak hiç kolay kazanılmamıştır.

Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Sarayı ve hükümetinde kısa zamanda barışa ulaşılabilmesi gibi olumlu bir hava oluşmuş, devletin istiklalinin ve saltanatın hukukunun kurtarıldığı düşünülmüştür. İşgallerin başlaması da bu düşünceden vazgeçilmesini sağlayamamış, halktan sabır ve metanet içinde Saltanat ve hükümete bağlı olunması istenmiştir. Ayrıca Millî Mücadele başlamadan önce bazı kesimlerce halka genel olarak düşmanla baş edilemeyeceği fikri empoze edilmiştir. Bu sebeple öncelikle Millî Mücadele azminin ve milli bilincin halka yerleştirilmesi gerekmiştir. Türk aydınları çeşitli cemiyetler kurarak çalışmalarına başlarken, halk ise 15 Mayıs'ta İzmir'in işgal edilmesi ve yapılan mezalimin duyulmasına kadar mücadeleye ilgisiz kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı umutları yeşertirken, vatanında vatansız ve sahipsiz kalan Türk milleti, felaketin boyutunu kavrayarak çeşitli çareler aramaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Mayıs 1919'da yayımladığı genelge de Türk milletinin harekete geçmesinde önemli olmuştur⁴.

⁴ Mustafa Kemal, 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere, bağımsız mutasarrıflıklara ve ordu komutanlıklarına bir genelge ile tebligatta bulunmuş ve “İzmir'in ve ne yazık ki bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecek tehlikeyi daha açık hissettirmiştir. Ülke bütünlüğümüzün korunması için, milli gösterilerin daha canlı olarak yapılması ve yürütülmesi gereklidir, milli hayatı ve bağımsızlığı zedeleyen işgal ve ilhak gibi olaylar, bütün millete kan ağlatmaktadır. Üzüntü zapt olunamıyor. İçe sindirilmesi ve dayanılması mümkün olmayan bu durumun hemen giderilmesi; bütün uygar milletlerle büyük devletlerin adaletini ve etkili girişimlerini sabırsızlıkla bekleme zemininde, önümüzdeki hafta içinde, çeşitli vilayetlere göre pazartesi başlayıp çarşamba günü başvurularının arkası alınmak üzere, büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli gösterilerde bulunulması; bunun bütün çevrelere yayılması ve bütün büyük

Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu’da başlayan Millî Mücadele, Türk milleti için umut oluşturunken, işgalci güçler yanında Osmanlı sarayı ve hükümetinde de büyük endişe yaratmış ve her iki taraf da Kuva-yı Milliye aleyhtarı yoğun propaganda faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. İngilizler ve Osmanlı Hükümeti, Millî Mücadele kadrosunu hilafet-saltanat makamını ve dini olguları kullanarak kötölemişler, onları ittihatçılar, Bolşevikler ve dinsizler olarak yansıtmışlardır. Anadolu’da yeşeren umutları yıkmak için her türlü yalana başvurmuşlar, hatta Mustafa Kemal ve arkadaşlarını vatan haini gibi göstererek, onların idam edilmesi gerektiğini bildiren beş fetva çıkarmışlardır (O. Akandere 1999: 441-445). Türk halkının Millî Mücadeleden desteğini çekmesi için, bu fetvalar İngiliz ve Yunan uçakları ile Anadolu semalarına serpilmiştir. Ayrıca Osmanlı, dinin halk üzerindeki etkisini kullanarak Hilafet ordusu kurmuş ve Ankara’dan yükselen umut yok edilmek istenmiştir. Bu sebeple Anadolu’da birçok isyan çıkarılmış ve Müslüman halk birbirine kırdırılmıştır. Osmanlı makamlarınca Millî Mücadele aleyhine yapılan bu propagandalar Türk toplumu üzerinde etki bırakmasının yanında işgal güçleri ve Osmanlı toplumundaki azınlıkların propaganda faaliyetlerinde de belirleyici etken olmuştur (S. Torun 2022: 50-54).

Mustafa Kemal ve arkadaşları, bir yandan Osmanlı yöneticileri ve işgalci devletlerin Millî Mücadele’ye karşı sürdürdükleri olumsuz propagandaları bertaraf etmek diğer yandan halkın Kuva-yı Milliye yanında yer almasını sağlamak için etkili bir propaganda faaliyeti yürütmüşler, istihbarata ve propagandaya büyük önem vermişlerdir. TBMM’nin açılmasından sonra istihbarat ağı ve faaliyetlerini kendi kontrolleri altına almışlardır. Basının gücünden yararlanmak için İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerini yayınlamışlar ve Anadolu Ajansını kurarak Türk halkının doğru haber almasının yolunu açmışlardır. İşgalcilerin yaptığı zulüm ve işkenceleri çeşitli gazetelerin yanında çekilen telgraflar, yayınlanan bildiri ve beyannamelerle halka duyurmuşlar ayrıca çıkarılan kanunlarla asılsız propaganda yapanların cezalandırılmasını sağlamışlardır. İstanbul fetvalarına karşı Anadolu’daki bazı sağduyulu din adamları dini beyannameler ve fetvalarla karşılık vermişlerdir. Düşman devletlerin baskısıyla çıkarılan fetvalara uymanın dinen caiz olmadığı, Padişah-halifede dahil olmak üzere İstanbul hükümetinin de düşmanların elinde esir olduğu, hilafet ve saltanat makamının kurtarılması gerektiğini belirtmişlerdir (A. Sarıkoyuncu 1995: 92-93).

Mustafa Kemal Paşa, Türk halkının mücadeleye destek vermesini sağlamak için milli ve manevi olgulara büyük önem vermiştir. Mücadelenin vatan mücadelesi olmasının yanında din adına da yapıldığını belirterek İslam mücahitliği davası gütmüş ve halka fetvalar ve vaazlar yoluyla hitap edilmesini önemsemiş-

devletlerin temsilcileriyle Bab-ı Ali’ye etkili telgraflar verilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde yabancılarla etkilenmekle birlikte, milli gösterilerde edebin ve serinkanlılığın olağanüstü korunması ve Hristiyan halka karşı bir saldırı, gösteri ve düşmanlık gibi tavırlar alınmaması pek gereklidir. Sizin bu düşünceler çerçevesinde duyarlı ve etkili olmanızdan dolayı, işi iyi yöneteceğinize ve başarılı olacağınıza inancım tamdır. Sonucunun bildirilmesini rica ederim.” Demiştir. Bkz. M. K. Atatürk (2008). Nutuk, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, s.50-51.

tir. Ayrıca Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren padişaha ve hilafete karşı olmakla suçlanan Mustafa Kemal Paşa, bu propagandalara meydan vermemek için Osmanlıya bağlı olduklarını sürekli yayımladığı beyannamelerle vurgulamıştır. Bütün olumsuzluklara rağmen Mustafa Kemal Paşa, Türk halkının gönlünde vatanın ve İslam'ın kurtarıcısı olarak yer almıştır (Torun ve Sağiroğlu Arslan: 2022: 436-437).

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesinin imzalanmasından hemen sonra Anadolu'yu hızla işgal etmeye başlamıştır. İstanbul'u işgal eden askerler, Meclis-i Mebusanı basarak 21 Aralık 1918'de zorla kapatmışlardır. Bunun üzerine bir taraftan ordu mensupları çareler üretmeye çalışırken, aydınlar ve halk çeşitli cemiyetler kurarak mücadeleye başlamıştır (C. Küçük 2020: 76). Anadolu'da bazı kuvvetlerin işgallere direniş göstermesi üzerine İngilizler hükümetten, etkili bir komutanın direnişi yatıştırması amacıyla Anadolu'ya gönderilmesini talep etmiş, bunun üzerine 6 Mayıs 1919'da 9. Kolordu Komutanlığı Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs'ta Anadolu'ya geçmiştir (H. Selvi 2020: 37-38).

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a görevlendirilmesi Millî Mücadele hareketinin planlanmasının ve örgütlenmesinin yolunu açmıştır. İzmir'in 15 Mayıs'ta Yunanlılar tarafından işgal edilmesi de Anadolu'da büyük infiale yol açmış ve Millî Mücadelenin fitilini ateşlemiştir. Yayımlanan genelgeler ve düzenlenen Erzurum ve Sivas kongreleri ile Millî Mücadele'nin fikri hazırlığı gerçekleştirilmiş, amaç ve yöntemleri ortaya konulmuştur⁵. Bu gelişmeler İngiltere'yi rahatsız etmiş, Osmanlı Hükümeti'nden Mustafa Kemal'in derhal İstanbul'a çağırılması istenmiştir. Daha sonra da Osmanlılar tarafından görevinden azledildiği açıklanarak hakkında yakalama kararı çıkarılmıştır. Erzurum'da hazırlıklar devam ederken Mustafa Kemal Paşa'da İstanbul Hükümetine resmi görevlerinden ayrıldığını bildiren telgrafı çekerek Türk milletinin bir ferdi olarak mücadeleye devam etmiştir (U. Kocatürk 2007: 24). Aynı günlerde vatanın sınırları Misak-ı Milli ile belirlenerek birlik ve beraberliği sağlayacak önemli adımlar atılmıştır⁶. Vatan sınırlarını belirleyen bu metin, Osmanlı Meclisinde 12 Ocak 1920 tarihinde kabul edilmiş ve 17 Şubat'ta dünya parlamentolarına ve basına bildirilerek ilan edilmiştir. Bu

⁵ Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basarak 24 Mayıs'ta Havza'da, 22 Haziran 1919'da da Amasya'da birer genelge yayımlamış, "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır" diyerek, yurt bütünlüğü fikrinin halk arasında yayılmasını ve işgalin yurt genelinde protesto edilmesini sağlamıştır. Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiş ve "Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz, manda ve himaye kabul edilemez, her türlü işgale ve müdahaleye karşı millet, hep birlikte direniş ve savunmaya geçecektir" gibi önemli kararlar alınmış ve Misak-ı Milli metni oluşturulmaya başlanmıştır. Sivas Kongresi'nde bütün ülkeyi kapsayan bir katılım gerçekleşmiş ve kurtuluşa çare arayan cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafı-yı Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. Ayrıca temsil heyeti belirlenmiş ve Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiştir. Bkz. H. Selvi (2020), Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İstanbul: Yeditepe Yayınevi., S. Akşin (2017-2022), İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Tarihi I-II-III-IV-V, İstanbul: Türkiye İ. B. Kültür Yayınları., S. Akşin (2021), Kısa Türkiye Tarihi, İstanbul: Türkiye İ. B. Kültür Yayınları.

⁶ Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyeleri, 27 Aralık 1919'da Ankara'da milletvekilleri ile görüşerek Misak-ı Milli'nin ilk örneği kaleme alınmıştır. Osmanlı meclisinde kabul edilen bu metin ile Millî Mücadele hareketinin iç ve dış amaçları belirlenmiş ve Türk milletinin direneceği tüm dünyaya bildirilmiştir. Bkz. C. Küçük (2020). "Misak-ı Milli" TDV İslam Ansiklopedisi 30, Ankara: s. 173-175., M. T. Birsal (2013). "Türk Milletinin Uygur ve Büyük Devlet Olma Hayali ve Ulusal Ant", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 15, s. 1241-1258.

metnin kabul edilmesi işgalciler tarafından bir meydan okuma gibi algılanmış ve fiilen işgal altında olan İstanbul, 16 Mart 1920’de resmen işgal edilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, bütün vilayetlere çektiği telgrafla işgalin haksızlığını, bütün milletin ortak hareket etmesi gerektiğini, bu durumun kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır (S. R. Sonyel 2007: 91).

İşgalden sonra Meclis-i Mebusandaki ilk toplantı 18 Mart’ta yapılmış ve 11 Nisan 1920 tarihinde de meclis padişah tarafından feshedilmiştir (A. Akyıldız 2003: 245-247). Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, milletin sesinin duyurulması için Ankara’da bir kurucu meclis açılması gerektiğini düşünerek 17 Mart’ta Heyet-i Temsiliye adına bir bildiri yayımlamış ve ülke yönetimine el konularak meclisin Ankara’da toplanacağını duyurmuştur. Böylece vatanın bütünlüğü ve milletin özgürlüğünü halka dayanarak kurtarmanın yolu açılmıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Meclis’te Mustafa Kemal Paşa bir konuşma yaparak başkan seçilmiştir. Burada “Hükümet kurmak zorunludur. TBMM yasama ve yürütme yetkisine sahiptir. TBMM üzerinde herhangi bir göç yoktur” gibi önemli kararlar alınmıştır. (M. K. Atatürk 2008: 340). Millî Mücadele’nin Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yönetilmesi, millet adına kararların alınması ve uygulanması Büyük Millet Meclisi ile gerçekleştirilirken⁷, Millî Mücadele’nin askeri safhasına yönelik çalışmalar da hız kazanmıştır.

Osmanlı Hükümeti, Sevr Antlaşması’nı 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalamıştır⁸. Osmanlı Devleti’nin varlığına son veren bu antlaşma parlamento önceden feshedildiği için daha başlangıçta hukuken geçersiz bir metin olarak kalmıştır (H. Selvi 2020: 108-113). Ancak işgalci devletler nezdinde önemini hiç yitirmemiştir.

İşgallerin başlamasının ardından, işgal bölgelerindeki halkın gönüllü olarak kendi imkanları ile oluşturdukları Kuva-yı Milliye birlikleri, düzenli orduya dönüştürülerek Millî Mücadele’nin bir elden yürütülmesi sağlanmıştır⁹. TBMM’nin düzenli orduyu kurma çabası içinde olduğu dönemde Yunanlılar Türkleri Sevr

⁷ Ayrıca seçimler yapılarak milli iradenin meclise taşınması sağlanmış ve 3 Mayıs’ta yeni hükümet kurularak yeni milli devlete geçilmiştir. Teşkilat-ı Esasiye kanununun 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilmesi ile de gelecekteki Türkiye Devleti’nin TBMM tarafından yönetileceği belirtilmiştir. Bkz. İ. Güneş (2012), “Türkiye Büyük Millet Meclisi”, TDV İslam Ansiklopedisi 41, s. 593-596., Ş. Turan (2006), “Mustafa Kemal Atatürk”, TDV İslam Ansiklopedisi 31, s. 317., H. Selvi (2020), Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İstanbul: Yeditepe Yayınevi., M. K. Atatürk (2008), Nutuk, İstanbul: s. 437-438, Bordo Siyah Yayınları.

⁸ Osmanlının maliyesinin Avrupalılara teslim edildiği, onların denetimine verilecek olan ordunun yok denecek seviyeye indirildiği, işgalci güçlerin işgal ettiği bölgeleri hakimiyeti altına aldığı ve Osmanlıya çok az hakimiyet alanı tanınarak buralarında Yunanistan ve Ermenistan arasında paylaştırılmasının ön görüldüğü bir antlaşmadır. Bkz. S. Akşin (2017), İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele-III İç Savaş ve Sevr’de Ölüm, İstanbul: s. 96, Türkiye İ. B. Kültür Yayınları.

⁹ Ocak 1920’de Güneydoğu Anadolu’da başlayan Kuva-yı Milliye hareketine direnemeyen Fransızlar, 12 Şubat’ta Maraş’ı, 11 Nisan’da da Urfa’yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Bunlar Millî Mücadelenin ilk başarılarıdır. Mondros Mütarekesi sonrasında Doğu’da harekete geçen Ermeniler, TBMM Hükümeti’nin ilk askeri ve siyasi başarısı olan Gümrü Antlaşması’nı 2-3- Aralık 1920 günü imzalamak zorunda kalmışlardır. Rusya ile TBMM arasında imzalanan Moskova ve Kars Antlaşmaları ile de doğu sınırı son halini almıştır. Bkz. N. Güney (2019), “Millî Mücadelenin İlk Zaferi: Maraş Millî Mücadelesi ve Maraş’ın Kahramanlığı”, Türkiyat Mecmuası 29, s. 55-63., Y. Akbıyık (2002), “Millî Mücadele’de Doğu Cephesi”, Türkler Ansiklopedisi 16, s. 286-287., S. Akşin (2017), İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele-III İç Savaş ve Sevr’de Ölüm, İstanbul: s. 96, Türkiye İ. B. Kültür Yayınları.

Antlaşmasını kabule mecbur bırakmak amacıyla 9 Ocak 1921’de İnönü mevzilerine gelmişlerdir. Yapılan bu hamle İsmet Paşa komutasındaki Türk birlikleri tarafından bertaraf edilmiş ve Yunanlılar, 11 Ocak’ta Bursa’ya geri çekilmek zorunda kalmışlardır (N. Köstüklü 2002: 321). Kuva-yı Milliye’nin yerine kurulan düzenli ordunun bu ilk mücadeleden galip çıkması, halkın TBMM’ye olan güvenini artırmıştır. Millî Mücadele’de önemli yeri olan bu muharebenin kazanılması üzerine Londra’da Atina, İstanbul ve Ankara hükümetlerinin dinlenmesine karar verilmiştir. Konferansta Sevr Antlaşması’nda yapılan küçük değişikliklerle Türk heyeti ikna edilmeye çalışılmış, ancak TBMM’nin Misak-ı Milliye göre yapılacak bir barışa razı olduğunu bildirmesi üzerine, konferans bir neticeye bağlanamadan sona ermiştir¹⁰. Bu gelişmelerden sonra Türk heyeti daha yurda dönmeden, Yunanlılar 21 Mart 1921’de II. İnönü taarruzuna başlamışlar ancak başarılı olamamışlardır (S. Akşin 2021: 159-161). Türklerin II. İnönü Muharebesi’nden zaferle çıkması ülke çapında büyük yankı uyandırmış siyasi, askeri ve psikolojik açıdan Millî Mücadele’nin seyri olumlu yönde etkilenmiştir (T. Akyol 2018: 248-250). Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa’ya çektiği telgrafta “Siz orada yalnız düşmanı değil, ulusun makûs talihini de yendiniz” diyerek takdirlerini bildirmiştir (M. K. Atatürk 2008: 451-452). Ancak Dumlupınar mevzilerinde Yunanlılar yeni bir harekâtın hazırlığı içine girerek; 10 Temmuz’da tekrar taarruza geçmişler (N. Köstüklü 2002: 326), Türk Ordusu da daha iyi bir savunma hattı oluşturulması amacıyla Sakarya Irmağı’nın doğusuna çekilmiştir. Bu durum Türk kamuoyunda olumsuz etkiler yaratmış olsa da mücadele durmamış Mecliste, 5 Ağustos 1921’de kabul edilen “Başkomutanlık Yasası” ile Mustafa Kemal Paşa’nın meclis yetkilerini üç ay süreyle kullanması kabul edilmiş, Paşa’da bu yetkiye dayanarak 7-8 Ağustos’ta Tekâlif-i Milliye emirlerini yayımlamıştır¹¹.

Millî Mücadele’de bir dönüm noktası olan Sakarya Savaşı öncesi Yunan ordusu, 26 Ağustos 1921’de tüm cephelerde taarruza geçmiştir. Türk milleti için ölüm kalım mücadelesi olan bu savaşta Mustafa Kemal ordusuna, “Hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır; o satıh bütün vatandır” emrini vermiş ve 8 Eylül’den itibaren Türk ordusu taarruza geçmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa yayımladığı bir beyanname ile Türk ordusunun başlattığı taarruzun tüm cephelerde başarıya ulaştığını ve düşman ordusunun mağlup edilerek Sakarya Irmağı’nın batısına itildiğini kamuoyuna duyurmuştur. Bu savaş, Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanmış ancak ordunun cephane ve silah durumu büyük taarruzu gerçekleştirebilecek durumda olmadığından, hazırlıklar tamamlanıncaya kadar ileri harekât durdurulmuştur. Sakarya Meydan Muharebesi’nin kazanılması dış

¹⁰ Londra Konferansı, İtilaf Devletleri’nin Ankara hükümetini hukuksal anlamda tanıması adına önemli bir gelişme olurken, Misak-ı Millî dünya kamuoyuna duyurulmuş ve barış şartları ilan edilmiştir. Bkz. A. Bozkurt (2021), İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Milli Hareket (1918-1922), İstanbul: s. 215-227, Ötügen Yayınları.

¹¹ Bu emirler ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için genel bir seferberlik anlamı taşıyordu. Tüm ihtiyaçlar halktan alınacak ve ücreti daha sonra devlet tarafından ödenecekti. Bkz. T. Akyol (2018), Türk’ün Ateşle İmtihanı (1921-1922), İstanbul: s. 308-310.

politikada önemli gelişmelere neden olurken¹², Mustafa Kemal Paşa'ya "Gazilik ve Mareşallik" rütbesi veren kanun, 19 Eylül 1921'de TBMM'de kabul edilmiştir (M. K. Atatürk 2008: 470-478).

Sakarya Meydan Muharebesi ile Büyük Türk taarruzu arasında tam bir yıl vardır. Türklere Sevr'in zorla kabul ettirilemeyeceğini anlayan İtilaf Devletleri, 22 Mart 1922'de Türk ve Yunan hükümetlerine ateşkes teklifinde bulunmuştur. Teklif, Yunanlılar tarafından kabul edilse de Misak-ı Milliye uymadığı gerekçeyle Türk tarafınca reddedilmiş (S. Akşin 2022: 61-65), bu süreçte de Yunan ordusu Anadolu'daki mevzilerini güçlendirmiştir. Diplomatik olarak bir sonuca ulaşamaması üzerine, 6 Ağustos 1922'de taarruz hazırlıklarına başlayan Türk ordusu, 26 Ağustos sabahı Yunanlılara karşı büyük taarruza geçmiştir (M. K. Atatürk 2008: 515). 30 Ağustos'ta Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılmasının ardından 1 Eylül 1922'de Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusuna "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri" emrini vermiştir. Geri çekilmeye başlayan Yunan ordusu İzmir'e kadar kovalanmış, 9 Eylül'de denize dökülmüş ve 18 Eylül'e kadar Ege Bölgesi tamamen Yunan işgalinden kurtarılmıştır (T. Akyol 2018: 408-413). Sıra Doğu Trakya ve İtilaf Devletleri'nin kontrolünde olan İstanbul ve boğazlara gelmiştir. Türk ordusunun Çanakkale istikametine harekete geçmesi İngilizleri endişelendirmiş, olası bir savaşta yalnız kalacağını anlayan İngiltere, yapılan teklife razı olmak zorunda kalmıştır. Çanakkale önlerinde süren gergin bekleyiş, 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir. Bu antlaşma ile Millî Mücadele'nin askeri safhası sona ermiş ve diplomatik safhası başlamıştır (V. Akın 2002: 407-425).

Müttefikler barış görüşmelerinin Lozan'da gerçekleştirilmesine karar vererek TBMM ve İstanbul Hükümetlerini ayrı ayrı konferansa davet etmişler, Mustafa Kemal Paşa'da İstanbul Hükümetine bir telgraf çekerek ortak ilkeler belirlemek istemiştir (İ. Akbal 2014: 178-180)¹³. Lozan'da 4-20 Kasım tarihleri arasında görüşmeler yapılmış ancak İtilaf Devletlerinin Mudanya'nın değil de Mondros'un esas alınması gerektiğini düşünmeleri sonucu müzakereler tamamlanamamıştır. İsmet Paşa başkanlığında 23 Nisan 1923'de tekrar başlayan görüşmeler neticesinde ihtilafli topraklar sorununun çözümü barış sonrasına bırakılarak, 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, Misak-ı Milli hudutları içerisinde Türk hükümetinin otoritesinin tanındığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kendini dünyaya kabul ve tescil ettirdiği bir belgedir. (U. Kocatürk 2007: 48). Bu gelişme üzerine ülkede seçimler yapılarak millî irade oluşturulmuş ve II. TBMM hükümeti kurulmuştur. Hükümet, 23 Ağustos'ta toplanarak yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hukuki belgesi olan Lozan Barış Antlaşması'nı

¹² 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa Hükümeti ile Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Fransa TBMM'yi ve Misak-ı Milli'yi tanımıştır.

¹³ Bu durum TBMM'de büyük tepki oluşturmuş, saltanat kurumunun varlığı tartışmaya açılarak saltanatın kaldırılması gündeme gelmiştir. Meclis kararıyla 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat kaldırılmış böylelikle İstanbul Hükümetinin Lozan Konferansı'na katılması engellenmiştir.

onaylamıştır (Ş. Turan 2003: 217). Millî Mücadele'nin yürütüldüğü Ankara'da 13 Ekim 1923 tarihinde başkent ilan edilmiştir.

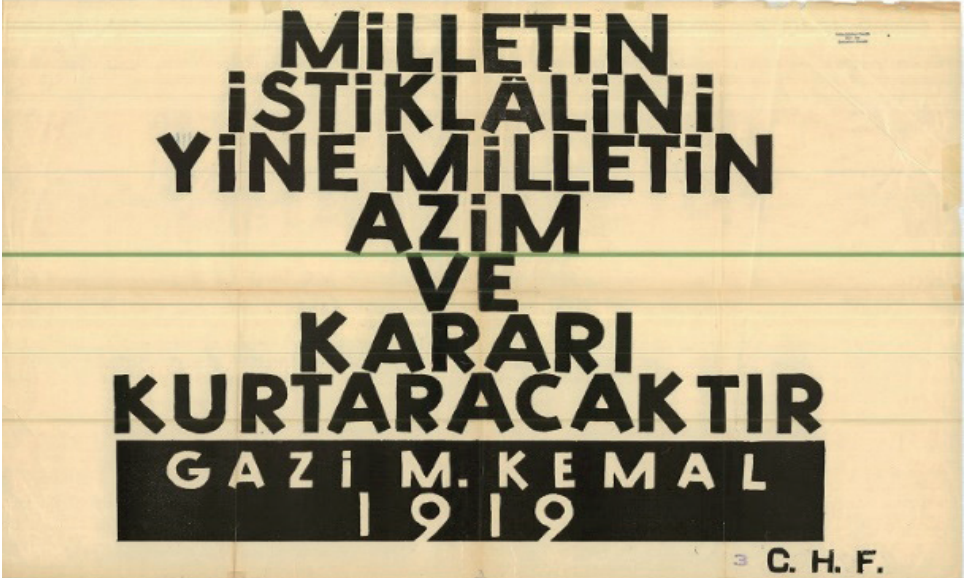
Türk tarihinde birçok önemli dönüm noktası vardır. Son çağ Türk tarihinin en önemli dönüm noktası da Türk devlet yönetim şeklinin Cumhuriyet, egemenliğin de kayıtsız şartsız milletin olduğunun ilan edilmesidir. 29 Ekim 1923 tarihinde toplanan TBMM'de “Yaşasın Cumhuriyet” sesleri arasında Cumhuriyet ilan edilirken aynı gün Millî Mücadelenin ortaya çıkması ve başarılmasına önderlik eden Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (M. K. Atatürk 2008: 603-611).

3. İşgalden İstiklale: Türk Millî Mücadelesine Afişler Üzerinden Genel Bir Bakış

Millî Mücadele, Samsun'a çıktığında arkasında destanlaşmış askeri ve sivil birçok başarı bulunan Mustafa Kemal Paşa liderliğinde kazanılmıştır. Toplumdaki çaresizliğin vatan ve millet sevgisi yanında milli irade kavramına dönüştüğü, Türk toplumunun millet olma şuurunu kazandığı bu büyük mücadele, bütün safhaları ile Türk milletinde inandığı dava uğrunda her türlü fedakarlığı göze alacak bir milli ruh yaratmıştır. Bu ruh yaratılırken sanatın gücünden de büyük ölçüde yararlanılmış, neredeyse görsel ve işitsel bütün sanat dalları propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Halkın etkilenmesi amacıyla kullanılan sanat eserleri arasında afişler de önemli yer tutmaktadır.

“Bir şeyi duyurmak ve tanıtmak için hazırlanan, kalabalığın görebileceği yere asılmış, genellikle resimli duvar ilanı, ası” (TDK Türkçe Sözlük, 2011) şeklinde tanımlanan afiş, tasarım ve sanat kaygısı güdülerek oluşturulan, yazı, resim, çizim ve fotoğraf gibi unsurları bünyesinde barındıran grafik sanatı ürünleridir. Endüstriyel bir sanat olan ve basıldıkları dönemin siyasi, askeri, sosyal ve kültürel yapısını yansıtması bakımından birer belge niteliği taşıyan afişler, geniş kitlelere hitap etmeleri, mesaj aktarmaları ve insanlar üzerinde etki yaratmaları gibi birçok nedenden dolayı iletişimde önemli görülmüştür. Propaganda aracı olan bu afişlerde Türk Millî Mücadelesine yer verilmiş ve yaşanan zorluklar hafızalarda canlı tutulmak istenmiştir.

3.1. “Milletin İstiklalini Yine Milletin Azim ve Kararı Kurtaracaktır”

Afiş 3.1: Milli Kütüphane Afış Koleksiyonu-D. N: 003656-(100x70 cm)

Milli Kütüphane afiş koleksiyonunda korunan afişte, Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Haziran 1919 tarihinde yayımladığı Amasya Genelgesi'nde açıklanan sekiz maddelik tamimin özeti ve bağımsızlığa giden yolun başlangıcı olan “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” vurgusu görselleştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından söylenen bu sözler Milli Mücadelenin temel parolasını oluşturmaktadır¹⁴.

Afiş, çok büyük punto değerlerine sahip büyük harflerle tamamen tipografi ile oluşturulmuştur. Krem renk zemin üzerinde oluşturulan afişin etrafında sınır çizgisi bulunmamaktadır. Üzerinde tasvir ve süsleme unsuru da görülmeeyen afişin mesaj iletme işlevi ön plandadır.

Sağ üst köşesindeki ufak tahribat haricinde tamamen sağlam durumda günümüze ulaşan afişin üzerinde herhangi bir basım tarihi bulunmamaktadır. Ancak eserin Cumhuriyet'in ilanının onuncu yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde Bayram Kutlama Komisyonu tarafından hazırlatılan afişlerden olduğu bilinmektedir¹⁵.

¹⁴ Amasya Genelgesi, ulusal egemenliğe dayanan, tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturan ilk kuruluş belgesidir. Bu genelge ile Türk inkılabının ihtilal safhası başlamış, Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesi, amacı ve yöntemi belirlenmiş ve ilk defa millî egemenliğe dayalı bir yönetimden bahsedilmiştir.

¹⁵ 29 Ekim, 19 Nisan 1925 tarihinde TBMM'de kabul edilen kanunla millî bayram olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet Bayramları, 1925 yılından başlayarak “Resmîkabal, resmîgeçit, gece düzenlenen fener alayı ve balolarla” kutlanmıştır. Bu gelenek 1933 yılına kadar devam ettirilmiştir. 1933 yılındaki kutlamalar genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yılı olması nedeniyle önemli görülmüş ve Devlet, onuncu yıl kutlamalarına büyük önem vermiştir. Bkz. E. B. Şapolyo (1934). Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı (1923-1933), Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası. B. Salman Bolat (2007). “Millî Bayramlar Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)”, Yayımlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi., K. Unat (2021), “Türk Devrimi'nin Görsel Sunumu: Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Afişleri”, 13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Tarih Araştırmaları, Ed., Nevin Tüzün, Ankara: s. 207-256, İksad Yayınevi.

3.2. Yadigâr-ı Misak-ı Milli

Afiş 3. 2. Anadolu Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Müzesi-D. N:- (67,5x77 cm)

Anadolu Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Müzesi’nde bulunan afişin en üstünde yer alan yatay yazı panosu içerisinde Osmanlıca harflerle yazılan “Yadigâr-ı Misak-ı Milli” sloganı bulunmaktadır. Bu sloganın sağında bulunan dairede “Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak”, soldaki dairede de “O benim milletimin yıldızıdır parlayacak” dizelerine yer verilmiştir. S-C kıvrımlı yazı panosunun iki kenarında yer alan ay-yıldızlı flamalardan sarkan sağdaki üç madalyonda; “Büyük Millet Meclisi’nin Açılması 1336”, “Birinci İnönü Askeri Zaferi 1337”, “İkinci İnönü Askeri Zaferi 1337” ibarelerine yer verilmiştir. Soldaki üç madalyonda da “Dumlupınar Zaferi 1337”, “İzmit’in Askeri Fethi 1337”, “Sakarya Muzafferiyeti 1337” gibi ibarelerle Millî Mücadele tarihinde önemli olaylara ve zaferlere dikkat çekilmiştir. Yazı panosunun ortasında asılı olan yuvarlak formlu büyükçe madalyon içerisinde Millî Mücadele’nin lideri, Mustafa Kemal Paşa’nın kalpaklı ve mareşal üniformalı fotoğrafına yer verilmiştir. İki tarafında ay-yıldızlı Türk bayrağı bulunan madalyonu taşıyan kaide üzerinde de “Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri” yazısı bulunmaktadır. Kaidenin altındaki yatay

alandan Mithat Cemal Kuntay'ın;

“Ölmez bu vatan farz-ı mahal ölse de hatta

Çekmez kürenin cismi o tabût-ı cesimi.” Dizelerine yer verilmiştir.

Eserde kare alanlar içerisinde Millî Mücadele’de öne çıkan komutanların fotoğrafları görülmektedir¹⁶. Afiş, İstiklal Marşı’nın son kıtası ile sonlandırılırken en altta afişte bulunan komutanların adlarına yer verilmiştir.

“Dalgılan sende şafaklar gibi ey şanlı hilal!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal:

Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır, hakka tapan, milletimin istiklal!”

Afiş, bütün figürleri içine alan ince bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Kapalı kompozisyon düzeninde oluşturulan eser tamamen simetriktir. Misak-ı Milli sınırlarının belirlenmesinde önemli katkıları olan komutanların fotoğraflarla yansıtıldığı afiş, grup portresi özelliği taşımaktadır. Figürler dengeli olarak yerleştirilmiştir. Lider konumunda olan Mustafa Kemal Paşa, hiyerarşi ile merkeze alınarak; afişte odak noktası haline getirilmiştir. Hareketin görülmeyeceği afişte tasvirler, hedef kitlenin önden bakış açısına göre yerleştirilmiştir. Bazı figürler seyirci ile göz temasındayken; Mustafa Kemal Paşa’da dâhil olmak üzere bazı figürlerin seyirci ile göz teması bulunmamaktadır. İfadelerin kontrollü olduğu eserde sade renkler kullanılmıştır. Gerçekçi yaklaşım ve anlatımcı üslup görülen afişte, S-C kıvrımlı bitkisel süslemeler yanında Mustafa Kemal Paşa ve önemli komutanların belgeleyici nitelikteki fotoğrafları, ay-yıldızlı flamalar, mücadele sırasında kazanılan önemli zaferler, İstiklal Marşı’ndan mısralar ve Türk bayrağı gibi sembolik öğelere yer verilmiştir.

Tamamen sağlam durumda günümüze ulaşan eser üzerinde basım tarihi bulunmamaktadır. Ancak afişte İstiklal Marşı’ndan mısralara yer verilmesi, Nazım Bey’in şehit olarak yansıtılması ve 22 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında süren Sakarya Meydan Muharebesi muzafferiyetinin verilmesi eserin 13 Eylül 1921 tarihi sonrasında basıldığını göstermektedir.

¹⁶ Komutanlar: (soldan sağa) üstte Rauf Paşa (Orbay) ve Bekir Sami Paşa (Kunduk), altta, Sakallı Nurettin Paşa (Kon-yar), Fahrettin Paşa (Türkkan), Ali İhsan Paşa (Sabis), Kazım Karabekir Paşa, Cevat Paşa (Çobanlı), İsmet Paşa (İnönü), en atta, İzzettin Paşa (Çalışlar), Halid Paşa (Karsıalan), Selahaddin Adil Paşa, Fevzi Paşa (Çakmak), Cemil Paşa, Refet Paşa (Bele), Şehit Nazım Bey ve Kazım (Özalp)Paşa.

3.3. “Kahraman Kadınlarımızın Türk Ordusuna Yardımı”

Afiş 3. 3. Suna-İnan Kırac Vakfı Afiş Koleksiyonu-D. N: AFK_000277- (57x42 cm)

Suna-İnan Kırac Vakfı afiş koleksiyonunda yer alan afişin alt kenarı üzerinde Latin harfleriyle yazılan “Kahraman Kadınlarımızın Türk Ordusuna Yardımı” sloganı okunmaktadır. Millî Mücadele sırasında cepheye cephane taşıyan Türk kadınlarının konu edildiği afişte, bir tepe ve dere yatağını aşarak düzlüğe doğru ilerleyen cephane yüklü kağnılar ve onlara eşlik eden kadınlar görülmektedir. Her kağnının yanında birer Türk bayrağı dalgalanmaktadır. Kağnıları çeken öküzlerin çok zayıf olarak tasvir edildiği afişte, kadınların geleneksel kıyafetler içinde oldukları görülmektedir.

Eser ince bir çizgi ile sınırlandırılmış ve figürler bu alan içine konumlandırılmıştır. Millî Mücadele dönemindeki imkânsızlıkların yansıtıldığı eserde konu doğrudan anlatılmıştır. Açık kompozisyon düzenine sahip olan afiş, asimetrik kurguludur. Hareket yoğun olmamakla birlikte belirgindir. Figürler seyircinin önden bakış açısına göre konumlandırılmış ve figür dengesi iyi kurulmuştur. Hiyerarşiye yer verilmeyen afişte odak noktası ön düzlemdeki kadınlar ve ortada yer alan kağnıdır. Figürlerin seyirci ile göz teması bulunmayan afişte ifadeler de dingindir. Parlak renklerin kullanıldığı afişte seyircinin dikkati yapılan işe çekilmek istenmiş, Türk bayrakları ile de milli duygular kamçılanmıştır. Eserde pers-

pektif sağlanırken ışık iyi verilmiş ancak gölge önemsenmemiştir. Afiş üzerinde süsleme detayı bulunmazken, afişteki kadınların büyük özverisi, cephaneler ve Türk bayrakları sembolik değer taşıyan unsurlardır.

Tamamen sağlam durumda günümüze ulaşan afiş 1943 tarihli. Eserin bağımsızlığın güç şartlarda kazanıldığının hafızalarda canlı tutulmasına yönelik bastırıldığı anlaşılmaktadır.

3.4. “Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir! İleri!”

Afiş 3. 4. Suna-İnan Kırâç Vakfı Afiş Koleksiyonu-D. N: AFK_000386- (62,5x94 cm)

Suna-İnan Kırâç Vakfı afiş koleksiyonunda korunan afişin en altında Osmanlıca sülüs harflerle yazılan “Başkomandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri/Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir! İleri! Emri 1341” sloganı yer almaktadır. Afişte, 30 Ağustos 1922 tarihinde Dumlupınar’da kazanılan Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonrasında Yunan ordusunun kaçmaya başladığı ve Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın “Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir! İleri!” emrini verdiği ilk reaksiyon anı görüntülenmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, eserde kalpaklı ve mareşal üniformalı olarak tasvir edilmiştir. Üzerinde kırmızı-yeşil kurdeleli İstiklal Madalyası bulunmaktadır. Adeta şahlanmış görüntüdeki beyaz bir

atın üzerinde yüzü ardındaki askerlerine dönüktür. Eserde Türk askerleri hücum halinde emre itaat eder şekildedir. Bir askerin elinde üzerinde Osmanlıca harflerle “La ilahe İllallah Muhammeden Resulullah” yazan sırma saçaklı sancak dalgalanmaktadır. Gökyüzünde de onlara eşlik eden uçaklar görülmektedir.

Eser ince bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Ancak afişin her iki yanındaki figürlerin yarım kesilmiş olması mekânın ve olayların sınır çizgisi dışında da devam ettiğini göstermektedir. Bu anlamda açık kompozisyon düzeninde tasarlanan görselle seyirciye sahnenin çerçeve dışında da devam ettiği hissettirilmiştir. Asimetrik kurgulu afişte kompozisyon gücü kadar ifade, coşku ve hareket de ön plandadır. Afişte sadece Türklere yer verilirken; hareketin yarattığı devinim ve gerilimle kaçan Yunan askerleri seyirci tarafından aranır niteliktedir. Seyircinin önden bakış açısına göre düzenlenen eserde ön taraf boş bırakılarak konu merkezden geriye itilmiş ve mekân oluşturulmuştur. Afişin ön düzleminde yer alan Atatürk, şahlanmış atıyla dinamik görüntüdedir. Afişin odak noktasını oluşturmaktadır. Hiyerarşiye yer verilen tasvirde Atatürk, fiziksel özellikleri ile gerçekçi olarak yansıtılmıştır. Figürlerin seyirci ile göz teması kurmadığı eserde derine doğru giden perspektif uygulanmış, toz ve duman eşliğinde gökyüzü ve bulut çizgileri birbirine karışmıştır. Eserde kahve ve yeşil tonları kullanılmış, ışık-gölge kontrastlığına önem verilmiş ve gölge yaratılmıştır. Süsleme unsuru görülmezken, Mustafa Kemal Paşa, Türk askeri, sancak, ay-yıldız ve İstiklal Madalyası gibi sembolik değer taşıyan öğelere yer verilmiştir.

Afiş üst kenarında yer alan ufak yırtık ve katlama izleri haricinde sağlam durumda günümüze ulaşmıştır. Eser üzerindeki 1341 tarihi, afişi 1925 yılına tarihlendirmektedir.

3.5. “Ordumuzun İzmir’e Girişi Müjdesi”¹⁷

TBMM Kurtuluş Savaşı Müzesi’nde korunan eser, Ahenk Gazetesi’nin Türk ordusunun İzmir’e girişini müjdelediği nüshasıdır. “Ahenk” adı afişin tam ortasında kırmızı renk kullanılarak vurgulanmıştır. Merkezde, Osmanlı armasına yer verilen afişte, armadaki tuğra alanı çarkı felek motifiyle dolgulanmıştır. En üstte armadan çıkan yeşil-kırmızı renkli güneş ışınları görülmektedir. Armanın altında bulunan hilalin içinde Osmanlıca nesih yazı ile:

“Sıyrıldı bulut vech-i hilal oldu nümayan,

Yoktur biliniz mefharet-i millete payan” yazan bir beyite yer verilmiştir. Armanın iki yanında, iki adet yeşil renkli hilafet ve iki adet kırmızı renkli Türk bayrağı simetrik olarak yerleştirilmiştir. Ortada bulunan “Ahenk” yazısının iki yanına; yatay yazı panosu içerisinde, Osmanlıca nesih yazı ile:

“Allah kavuşturdu bizi şanlı hilâle

¹⁷ Cumhuriyet’in 97. Yılında Millî Mücadele Sergisi’20 Hakimiyet Milletindir, (Ankara Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi Sergi Kataloğu, Ekim 2020), s. 72-73’ten.

Matemli siyah günlerimiz erdi zevâle

Vatanın çeşm-i dil ü cânına tâb-efkersin

Ey büyük ordu necat-âver millet sensin” dizelerine yer verilmiştir. Kurdele-
nin sağ tarafında dikey olarak “Şanlı Ordumuzun İzmir’e Duhulü 9 Eylül 1338
Cumartesi” ibaresi okunmaktadır. Bu yazının altında “Süsü Merhum Ali Nazmi
Bey” cümlesinin yanında; afişten elde edilen hasılatın da “Hilal-i Ahmer’e” ve-
rileceği bildirilmektedir. Kurdelenin sol tarafında 29 Eylül 1338 tarihinde eserin
9038 adet basıldığı belirtilmiştir. Afişte sancaklardan sarkan güllerin altında solda
İsmet Paşa’ya, sağda da Nureddin Paşa’ya yer verilmiştir. Ortalarına da kalpak-
lı ve mareşal üniformalı olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa konumlandırılmıştır.

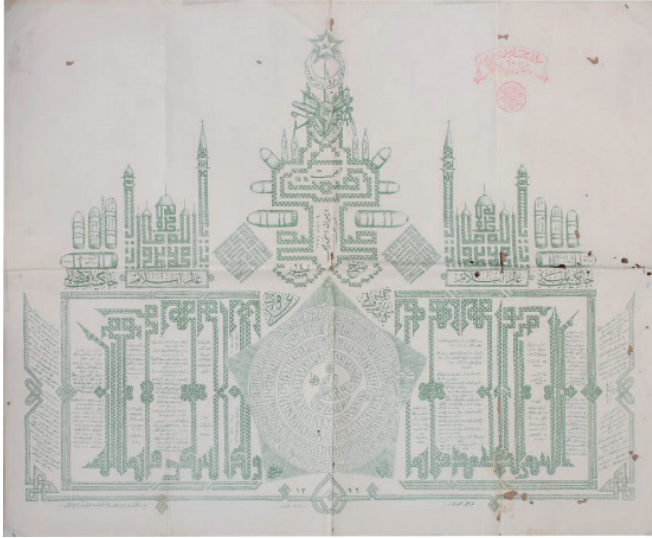
Afiş 3.5. TBMM Kurtuluş Savaşı Müzesi- D. N: 285- (37,5X57,5 cm)

Etrafında sınır çizgisi bulunmayan eser serbest bir çalışmadır. Simetrik kompozisyon düzenine sahiptir. Eserde anlatımcı üslup kullanılmış ve iki boyutlu simgesel anlatım ile zaferi yansıtan duygular aktarılmıştır. Osmanlı armasında, padişah tuğrası yerine yerleştirilen çarkıfelek motifi ile de simgesel anlatım desteklenmiştir. Seyircinin önden bakış açısına göre düzenlenen afişte iki odak nok-

tası bulunmaktadır. İlk odak “Ahenk” yazısının üst tarafında bulunan bayraklar, hilal, arma ve güneş ışınlarıdır. İkinci odak noktası ise en alta gerçeğe yakın portre özellikleriyle yansıtılan Mustafa Kemal Paşa ve komutanlardır. Hiyerarşiye yer verilmeyen afişte ifadeler de kontrollüdür. Afişte dengelilik ve dinginlik hâkim olup hareket durağandır. Afişte krem renk zemin kullanılmış, kırmızı ve yeşil renk kullanımıyla sancaklara dikkat çekilirken mekân oluşturma, perspektif ve ışık-gölgeye yer verilmemiştir. Kompozisyonda güller, kurdeleler gibi süsleme unsurları görülürken; Millî Mücadele’nin önderi Gazi Mustafa Kemal Paşa, Batı Orduları Komutanı İsmet Paşa ve Büyük Taarruz öncesi 1. Ordu Komutanlığı’na atanan ve Yunan işgal kuvvetlerinin kesin yenilgisiyle sonuçlanan harekâtın başarıya ulaşmasında önemli rol oynayan Nureddin Paşa’nın portrelerinin afişte bulunması anlamlıdır. Ayrıca Türk bayrağı, hilafet sancağı, hilal, Osmanlı Arması, güneş ve çarkıfelek motifine yer verilmesi de sembolik olarak önemlidir.

Afiş, kenarlarında görülen ufak tahribat haricinde sağlam durumda günümüze ulaşmıştır. Görsel üzerinde bulunan 29 Eylül 1338 tarihi, Miladi takvimde 29 Eylül 1922 tarihini vermektedir. Eserin Yunanlıların 9 Eylül 1922 tarihinde denize dökülmesinden hemen sonra tasarlandığı ve 29 Eylül tarihli gazete ile birlikte basıldığı anlaşılmaktadır.

3. 6. “Millî Mücadele Propaganda Afişi”

Afiş 3. 6. Suna-İnan Kırâç Vakfı Afiş Koleksiyonu-D. N: AFK_000266- (65x51 cm)

Suna-İnan Kırâç Vakfı afiş koleksiyonunda korunan eser, Osmanlıca yazı türleri kullanılarak adeta bir Hüsn-i hat tablo gibi tasarlanmıştır. Muhacirlere yardım sağlamak amacıyla hazırlanan eser Millî Mücadele propaganda afişidir. Afişin en üst noktasında bulunan yıldız motifi içinde “Ankara”, hilal motifi içinde de “İstiklal ve hürriyet ayat-ı ilahiyedendir” ibareleri okunmaktadır. Hilalin altında

heraldik olarak tasarlanan alanda; sancak, mermi ve ay-yıldız gibi motiflere ve yan taraflarında da üzerlerinde “Mehmetçik” yazan mermilere yer verilmiştir. Bu alanın altında “İsmet” ve “9 Eylül 1338 Cumartesi İzmir’in İstimlası”, altta da “Lozan Sulhu 24 Temmuz 1339” yazıları yer almaktadır. Bunların etrafını iki taraftan dolanan ve armasal ifadeyi destekleyen kare biçimlerle şerit halinde oluşturulan yazı ise tam olarak okunamamıştır¹⁸. Yan taraftaki kare formlu yazılarda “La İlahe İllallah Muhammed Resulullah” yazılmıştır. Dıştaki cami formunda oluşturulan tasvirlerde karşılıklı şekilde yazılan “Ya Allah Cellecelalühu Ya Muhammed” yazısına yer verilmiştir. Camilerin altına da sülüs harflerle yazılan “Aleml İslam” yazısı konumlandırılmıştır. Sağ taraftaki mermilerin altında “Hâkimiyet-i Milliye”, sol taraftaki mermilerin altında da “Hâkimiyet-i İktisadiye” sloganları okunmaktadır. Altta ise afiş genişliğinde örgülü kufi yazı ile bir kompozisyon oluşturulmuştur. Simetrik olmayan bu kompozisyonun boşluklarında ise 1. Dünya Savaşı’nın başlangıcından Lozan Antlaşması’na kadar geçen önemli olaylara yer verilmiştir. Ancak Cumhuriyet’in ilanına değinilmemiştir¹⁹. Afişin ortasında yer alan yıldız formunun içinde helezonik bir görüntü oluşturan yuvarlak yazının tam merkezinde “Gazi” ibaresine yer verilmiştir. Yıldızın sağ ucunda Mim harfiyle başlayan sanatlı istifin “Mustafa”, en dıştaki yazısında “Kemal” olması kuvvetle muhtemeldir. Bu helezonik alanın içi Fetih Suresi ve Tevbe Suresi’nin 111. ayeti kerimesinin son bölümü ile doldurulmuştur²⁰. Yıldız formunun alt iki köşesinde de “Abide-i Sulh” yazısı okunmaktadır. Eserin alt kısmında ortadaki kalp şekilli bölüm içerisinde “Hasan Fehmi” adına yanlarda da 1339 tarihine yer verilmiştir.

Hüsn-i hat sanatında kullanılan çeşitli yazı türleri ile oluşturulan eser anlam yüklü bir kompozisyona sahiptir. Eserin üst kısmı serlevha görünümü ile verilirken; alt kısmı örgülü bir şerit ile sınırlandırılmıştır. Simetrinin büyük oranda uygulandığı afişte hareket durağandır. Seyircinin önden bakış açısına göre düzenlenmiş olan afişte figüratif öğelere yer verilmemiştir. Ancak Millî Mücadele’de lider konumunda olan Atatürk ve önemli komutanlar isimleri ile afişte yer

¹⁸ Afişte Heraldik alanın altındaki ta’lik karakterli harflerle yazılan “İsmet” ibaresinin etrafını çeviren yazıda “Hakimiyet-i” yazısı okunabilmektedir. Ancak kare formlarla oluşturulan ve bir şerit biçiminde devam eden mermilerin üzerine yerleştirildiği yazı şeridi tam olarak okunamamıştır. Burada “Hakimiyet-i İslamiye” ya da “Hakimiyet-i Milliye” yazıyor olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁹ Bu gelişmeler arasında 2 Ağustos 1914’te Almanya-Fransa harbinin ilanı ve Osmanlıların Almanya yanında savaşa girmesinden başlanarak; Mondros Mütarekesi sonrasında ülkenin işgal edilmesine kadar yaşanan gelişmeler aktarılmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışı, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Ankara’da TBMM’nin 23 Nisan 1920’de açılması, 9 Mayıs 1920 tarihinde Edirne’de toplanan kongre ve TBMM’nin İslam dünyasına yayımladığı bildiri, 20 Ocak 1921’de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kabul edilmesi, 9 Eylül 1922’de İzmir’in düşman işgalinden kurtarılması, 13 Eylül 1922’de başlayan büyük İzmir yangını, 16 Ekim 1922’de Trakya’nın Yunanlılar tarafından boşaltılmaya başlaması, 2 Ekim 1922’de Mudanya görüşmelerinin başlaması ve 11 Ekim 1922’de antlaşmanın imzalanması, 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılması, 17 Kasım 1922 tarihinde Sultan Vahdettin’in ülkeden ayrılması ve halifeliği Abdülmecid Efendi’nin sürdürmesi, 17 Şubat 1923’te İzmir İktisat Kongresinin toplanması, 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanması, 18 Ağustos 1923 tarihinde İzmir’den milletvekili seçilen Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara milletvekilliğini kabul etmesi gibi tarihi olaylar aktarılmaktadır.

²⁰ Yıldız formunun üstünde yer alan kılıç tasvirinin kınındaki “Besmele” ile başlayan Fetih Suresi ayetleri saat yönünde dış yuvarlaktan devam ettirilmiş 15. ayette “ط” harfinin dikey bölümünden devam ederek; ikinci yuvarlakta sürdürülmüştür. “ط” harfiyle beraber 25. ayetten devam eden sure “ف” harfine gelmeden tamamlanmış ve boşluk Tevbe Suresi’nin 111. Ayeti kerimesinin son kısmı ile doldurulmuştur.

alarak adeta yazı ile figüratif hale getirilmişlerdir. Eserde birçok odak noktası görülmektedir. İlk odak noktası en üstteki ay-yıldızın bir alem gibi konumlandırılmış olmasıdır. Millî Mücadele'nin örgütlendiği yer olan Ankara'ya dikkat çeken tasvirde, aydınlık geleceğe buradan yön verildiği, yıldızdan çıkan ışınlarla somutlaştırılmıştır. Alttaki heraldik yapıdan yükselen bir mızrak ile taşınması da mücadelenin önemine dikkat çekmektedir. Afişteki diğer odak noktalarından biri de cami tasvirleridir. Altlarındaki “Alemlil İslam” yazısı mücadelenin İslam dini adına da yapıldığını gözler önüne sermektedir. Mermiler ise üzerine “Mehmetçik” yazılmasıyla, vatan savunmasında önemli olan Türk askerini işaret etmektedir. Afişteki odak noktalarının en hacimli olanı ise ortada yer alan yıldız betimlemesidir. Yıldız formunun uçları ışık huzmeleri ile taranmış ve buradaki yazı belirginleştirilmiştir. En ortasında “Gazi” ibaresi bulunan bu istifin Millî Mücadele'nin lideri olan Mustafa Kemal'i yansıttığı anlaşılmaktadır. Eser, krem renk zemin üzerine siyah harflerle oluşturulmuştur. Perspektif yanında ışık ve gölgeye de yer verilmeyen afişte iki boyutlu simgesel anlatım görülmektedir. Türk tarihi açısından önemli olan vatan mücadelesi görselleştirilmiş ve anlatımcı bir üslup kullanılmıştır. Eserde çeşitli yazı stilleriyle süsleme oluşturulmuştur. Ayrıca, yıldız formu içinde oluşturulan, “Gazi Mustafa Kemal” yazan tasvirin içinin Fetih Suresi ile doldurulmuş olması, yazılarla cami tasvirleri oluşturulması, mermilerde yazan “Mehmetçik” ibaresi ve üstte yer alan arma ve hilal içinde yazılan ibareler yanında, içinde “Ankara” yazan yıldızdan çıkan ışınlar sembolik olarak önemlidir.

Üzerindeki boyalarının solmuş olduğu görülen eserin kat yerleri zedelenmiş ve çeşitli yerlerinde de birçok kurt yeniği tespit edilmiştir. Eserin sağ üst bölümünde yer alan kırmızı mürekkepli mühürde eser üzerine sonradan basılmıştır. Üzerinde bulunan tarih ve yazıdan afişin 1923 yılında tertip ve tersim edildiği anlaşılmaktadır. Ancak afişte Cumhuriyet'in ilanına değinilmemiş olması eserin, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra, Eylül-Ekim aylarında bastırılmış olduğunu düşündürmektedir.

3.7.“Büyük Millet Meclisi’nin Reis-i Mübecceli Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Erkan ve Azayı Mühimmesinden Bazı Muhterem Simalar”

Afiş 3.7. Milli Kütüphane Afiş Koleksiyonu-D. No: 020852-(55 x 81 cm)

Milli Kütüphane envanterine kayıtlı afişin altında Osmanlıca sülüs harflerle yazılan “Büyük Millet Meclisi’nin Reis-i Mübecceli Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Erkan ve Azayı Mühimmesinden Bazı Muhterem Simalar” sloganı okunmaktadır. Eser dilimli kemerli bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Kemer yüzeylerinde birbirine eşit büyüklükteki oval alanlar içine başlarında farklı tipte başlıklar bulunan 22 milletvekilinin fotoğrafları yerleştirilmiş ve afişin en altında da isimleri verilerek hangi şehrin milletvekilleri oldukları belirtilmiştir²¹. Bu tasvirlerin altına iki arslan yerleştirilmiştir. Dilimli kemerli çerçevenin ortasında kalpaklı ve mareşal üniformalı olarak Mustafa Kemal Paşa’ya yer verilmiştir. Elinde kılıcı ve sol göğsünde İstiklal Madalyası bulunan Paşa’nın, yakası kırmızı renkli gri pelerini de omuzlarındadır.

Etrafında sınır çizgisi bulunmayan eser, dengeli ve simetrik bir kompozisyon düzenine sahiptir. Harekete yer verilmeyen afişte Millî Mücadele ve TBMM’nin açılmasında önemli görevler alan şahsiyetler, fotoğraflarıyla yansıtılmıştır. Mesajın

²¹ “1- Fevzi Paşa (Çakmak) İstanbul, 2- İsmet Paşa (İnönü) Malatya, 3- Kazım Karabekir Paşa İstanbul, 4- Şeref Bey (Abdurrahman) İstanbul, 5- Fethi Bey (Okyar) İstanbul, 6- Refet Paşa (Bele) İstanbul, 7- Ali Fuat Paşa (Cebesoy) Ankara, 8- Adnan Bey (Adivar) İstanbul, 9-Rıza Nur Bey Sinop, 10- Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) Sinop, 11- Ali Hikmet Paşa (Ayerdem) Bursa, 12- Ağaoğlu Ahmet Kars, 13- Yunus Nadi Bey (Abalıoğlu) Kars, 14- Yusuf Akçura Bey İstanbul, 15- Celal Nuri Bey (İleri) Gelibolu, 16- Ziya Gökalp Bey Diyarbakır, 17-Kazım Efendi Konya, 18- Veled Çelebi Bey (İzbudak) İstanbul, 19- Emin Bey (Sazak) Eskişehir, 20- Feridun Bey (Düşünsel) Dersim, 21- Hamdi Bey (Denizman) İstanbul, 22- Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) İstanbul”.

verileceği hedef kitlenin önden bakış açısına göre düzenlenen eser, grup portresi özelliği taşımaktadır. Millî Mücadele'nin lideri ve Cumhuriyet'in kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Paşa, kompozisyonun merkezinde hiyerarşi ile vurgulanmıştır. Kurtarıcı kimliği ve gerçek portre özellikleriyle yansıtılan Atatürk, idealize edilmeden üç boyutlu olarak askeri kimliği ile verilmiştir. Atatürk'ün duruş tarzı klasik dönem sanat özellikleri taşımaktadır. Sağ ayağına ağırlığını vermiş, sol ayağı ise serbesttir. Kendinden emin bir görüntüde bedeninin aksında tuttuğu kılıcının kabzasını iki eliyle kavramış ve dingin bir yüz ifadesiyle uzaklara bakar biçimdedir. Afişte Atatürk ve alt köşelerdeki aslanları içine alan bir üçgen oluşturularak Atatürk odak noktası haline getirilmiş ve seyircinin dikkati ona yönlendirilmiştir. Atatürk'ün bastığı alanda mekân oluşturulmuş, soldan gelen ışık ve gölgeye yer verilirken derinlik yaratılmaya çalışılmıştır. Krem renk zemin kullanılan afişte ölçülü renk kullanımı, uyum ve sadelik görülmektedir. Afişte süsleme unsuru olarak dilimli kemer ve rumi motifler görülürken, Mustafa Kemal Paşa ve II TBMM Hükümeti milletvekilleri, arslanlar, ay-yıldız, kılıç, defne dallı çelenk sembolik değer taşıyan unsurlardır.

Ortadan ikiye katlanarak muhafaza edildiği anlaşılan eser, kat yerinde meydana gelen tahribat haricinde sağlam durumda günümüze ulaşmıştır. Üzerinde basım tarihi bulunmayan eserde yer alan kişilerin, II TBMM Hükümetinde milletvekili oldukları ve 11 Ağustos 1923-26 Haziran 1927 tarihleri arasında görev yaparak ilk olarak 23 Ağustos 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hukuki belgesi olan Lozan Barış Antlaşması'nı onayladıkları bilinmektedir. Eserde Gazi Mustafa Kemal Paşa tasvirinde görülen İstiklal Madalyası, Cumhuriyet'in ilanından sonra 21 Kasım 1923 tarihinde verilmiştir. Buradan yola çıkılarak eserin bu tarihten sonra bastırıldığı anlaşılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Çaresizlik, Türk milletinde mücadele ruhu oluşturmuş ve Mustafa Kemal Paşa önderliğinde eşsiz bir destan yazılmıştır. Bu ruhun harekete geçirilmesinde yaşanan olayların yanı sıra sanat da etkili olarak kullanılmış ve Millî Mücadele yıllarında yaşanan olaylar afişlere de konu edilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelediğimiz Millî Mücadele konulu afişlerden iki adedinde sloganlar Latin harfleri ile verilirken (3.1, 3.3), diğerlerinde Osmanlıca ile aktarılmıştır. Eserlerden dört adedinin üzerinde basım tarihine yer verildiği görülürken (3.3, 3.4, 3.5, 3.6), diğerleri üzerinde basım tarihi tespit edilememiştir. Ancak bu eserler, üzerlerindeki çeşitli bulgulardan yola çıkarak yaklaşık olarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Eserlerden üçünde sanatçı adına rastlanmazken (3.1, 3.2, 3.4), diğerleri üzerinde sanatçı adları tespit edilmiştir²². Eserlerden bazılarının Millî Mücadele yıllarında basıldığı (3.2, 3.5, 3.6), diğerlerinin de Cumhuriyet'in ilanından sonra uygulanan

²² (3.3: Mehmet Baki, 3.5: Ali Nazmi Bey, 3.6: Mora Yenişehirli Hasan Fehmi Bey, 3.7: Mütebahhir Ziya).

“Kültür Politikaları” kapsamında bu zor günlerin hafızalarda canlı tutulmasına yönelik olarak bastırılmış olduğu anlaşılmıştır.

Eserler sanatsal özellikler açısından değerlendirildiğinde iki adet afişte kapalı (3.2, 3.7), ikisinde açık (3.3, 3.4), birinde çoklu (3.6), diğerlerinde de serbest kompozisyon düzeni uygulandığı görülmüştür. Beş eserde simetrik (3.1, 3.2, 3.5, 3.6, 3.7), diğerlerinde de asimetrik kurgu tespit edilmiştir. Bir eserde harekete önem verilirken (3.4), bir eserde kısıtlı hareket kullanılmıştır (3.3). Perspektifin iki eserde iyi verildiği görülürken (3.3, 3.4), iki eserde derinlik yaratılmaya çalışılmış (3.5, 3.7) olduğu tespit edilmiştir. İki eserde de mekân oluşturulmuştur (3.4, 3.7). İki eserde ışık ve gölgeye önem verilirken (3.4, 3.7), üç eserde ışık etkisi verilmeye çalışılmıştır (3.2, 3.3, 3.5). Eserlerde hiyerarşi kullanılmış ve Mustafa Kemal Atatürk, merkeze alınarak liderliği vurgulanmıştır (3.2, 3.4, 3.6, 3.7). Afişlerde öfke, hiddet, kararlılık ve yapılan işin zorluğu yüzlere yansıtılarak ifadeler aktarılırken (3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.7), hiçbir figürde idealize çabası görülmemiştir. Eserlerde krem zemin kullanılmış, sade renklere yer verilmiştir. Türk bayrağının kırmızı-beyaz rengi ve askeri üniformanın yeşil rengi ön plandadır. Renk ile hiyerarşi uygulaması yapılmış, yön hissettirilmiş ve perspektif etkisi yaratılmıştır. Dilsel ifadeyi aktaran sloganlarda da kesinlik belirten siyah renk kullanıldığı tespit edilmiştir.

Afişlerde Millî Mücadele İmgesi olarak; Vatan uğruna verilen mücadele yansıtılmış, Misak-ı Milli ile belirlenen vatan topraklarının savunulması gerektiği vurgulanmıştır (3.2, 3.3, 3.4). Türk milletine yüklenen kararlılık misyonu dile getirilmiş (3.1), Mustafa Kemal Paşa ve lider kadrolar tanıtılarak kurtarıcı olarak yansıtılmışlardır (3.2, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7). Millî mücadelenin şerefle taçlandığı 30 Ağustos zaferi (3.4), afişte coşkuyla yansıtılırken, işgali ile Millî Mücadele’nin fitilini ateşleyen İzmir’in kurtuluşu da müjdelenmiştir (3.5).

Afişlerde Atatürk, şerefle yazılan tarihin ve Millî Mücadelenin başkahramanı olarak askeri kimliği ve kahraman kişiliği ile yansıtılmıştır. Afişlerde fotoğrafı ve illüstrasyonla oluşturulan tasvirinin yanında milli mücadeleye yön veren sözleri, tipografi ile verilerek başlı başına bir işarete dönüştürülmüştür (3.1, 3.2, 3.4, 3.5, 3.6). Ülkenin geçirdiği zor günlerde önemli görevler ifa eden meclisin ve hala görevini sürdüren asker-sivil milletvekillerinin afişlere yansıtılarak birlik ve beraberliğe dikkat çekilirken, Atatürk’ün askeri kıyafetler içinde olması da hala teyakkuza olunduğunu göstermektedir (3.7). Afişlerde Türk askerinin, her mermi üzerine Mehmetçik yazılarak metaforik olarak vurgulandığı tespit edilmiş, Başkomutanlık Meydan Muharebesi sırasında Türk askerinin gücü yansıtılmıştır (3.4, 3.6). Afişlerde Millî Mücadelede kadınların büyük desteği olduğu, kadınıyla çocuğuyla, zor şartlarda topyekûn mücadele verildiği görselleştirilmiştir (3.3). Ayrıca kuvvet ve kudretin sembolü olan arslanın da Türk milletini sembolize eder şekilde kullanılmış olduğu tespit edilmiştir (3.7).

Afişler üzerinde S-C kıvrımlı süslemeler, Rumi desenler, gül ve dilimli

kemer gibi çok az süsleme unsuru olduğu görülmüştür (3.2, 4.5, 3.7). Afişlerde Türk bayrağının Türkleri temsil eden bir sembol olarak birçok anlamı ifade eder şekilde; mücadelenin liderine dikkat çekilirken zaferlere vurgu yapılırken, aydınlık gelecek işaret edilirken, İslamiyet'i sembolize eden yeşil hilafet sancağı ile birlikte ve hücum eden askerlerin elinde, üzerine Kelime-i Tevhid yazılarak mücadelenin din adına da verildiği aktarılırken kullanıldığı görülmüştür (3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.7).

Kahramanlık ve zaferin sembolü olarak kullanılan defne dallı çelenk, afişlerde kazanılan zaferin vurgulanmasında ay-yıldızın etrafında zafer metaforu olarak kullanılırken (3. 7), bağımsızlık ve milli duyguların sembolü olan Ayyıldız afişlerde Türk bayrağından ayrı olarak bağımsızlık vurgulanırken, etrafına ışıklar saçarken, Atatürk'ün atının eyeri üzerinde milli duygular uyandırmak ve aydınlık günlerin temelini Ankara'da atıldığını yansıtır şekilde kullanılmıştır (3.2, 3.4, 3.6, 3.7). Siyasi-kültürel olarak İslam dünyasını ve coğrafyasını temsil eden hilal dinin simgesi olarak Osmanlı armasının altında kullanılırken, Kuran-ı Kerim'den ayetlere ve cami tasvirlerine yer verilerek, İslam dinine ve İslam toprağına dikkat çekilerek Millî Mücadelenin İslami yönüne vurgu yapar gibi kullanılmıştır (3.5). Osmanlı devletinin güç ve hakimiyet simgesi olan Osmanlı Arması, afişte yer bulmuş, ancak devlet ve toplumu aydınlatan güneş ile eşleştirilen ve sultanı sembolize eden tuğraya yer verilmemiştir. Sanki saltanat döneminin son bulduğuna işaret edilircesine metaforik bir anlatım sergilenmiş ve bu alanın evrenin hareketliliği, sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü sembolize eden çarkıfelek motifi ile dolgulandığı görülmüştür (3.5). Eski Türklerde güç, adalet ve cesareti temsil eden, İslamiyet'ten sonra yiğitliğin sembolü durumuna gelen ve Cumhuriyet yıllarında da zaferi işaret eden kılıç, afişlerde liderlik, kararlılık ve zafer gösterilirken kullanılmıştır (3.4, 3.6, 3.7). Afişlerde aydınlık geleceğin Ankara'dan sağlandığı vurgulamış (3.6) ve karanlıktan aydınlığa geçişin sembolü olan güneş motifi de Türk milletinin yeniden doğmasına vurgu yapar gibi kullanılmıştır (3.5). Türk tarihinin en şerefli madalyası olan İstiklal Madalyası, afişlerde Atatürk'ün sol göğsü üzerinde yeşil-kırmızı kurdeleli olarak görülürken (3.4, 3.5, 3.7), Türk milletinin karakterini, kararlılığını yansıtan ve istiklalinin sembolü olan İstiklal Marşı'na afişte yer verilerek Türk milletinin bu topraklarda hür yaşayacağı tüm dünyaya dikte edilmiştir (3.2).

Sonuç olarak çalışma kapsamında incelenen afişlerin sanat formlarını büyük ölçüde kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak eserler üzerinde tespit edilen özellikler, afişlerin sanat kaygısı güdülerek oluşturulduğu sonucunu ortaya çıkarmış olsa da eserlerde kullanılan anlatımcı üslup, afişlerin mesaj iletme işlevini ön plana çıkarmaktadır. Bu tespit, propaganda malzemesi olan afişlerle verilmek istenen mesajların alıcı kitleye sanat yoluyla iletmeye çalışıldığı sonucunu ortaya koymaktadır. Eserlerin mesaj içerikli olmalarından dolayı da sanatsal anlamda önemli olan süsleme unsurlarının önemsenmediği, ancak Türk kültürel alt yapı-

sından gelen çeşitli sembollere yer verilerek, eserlerin propaganda malzemesi haline getirildiği ve Türk halkının etkilenmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dönemin askeri, siyasi ve sosyal gelişmelerini aktaran birer belge niteliğinde olan bu afişlerin çeşitli kurumların depolarında saklandığı görülmüştür. Tarihe tanıklık eden ve Türk milletinin tarihi gerçeklerini yansıtan bu eserlerin “milli hafıza” değeri taşıdığı aşikardır. Bu nedenle üzerlerinde daha çok çalışma yapılarak gün yüzüne çıkarılmaları ulusal bilincin kazanılması adına önemlidir.

Kaynakça

- Akandere, Osman (1999). “11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekayi’de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
- Atatürk Yolu Dergisi 6/24, s. 417-467.
- Akbal, İsmail (2014). “Millî Mücadele Dönemi-II (1920-1923)”. Osmanlıdan İki binli Yıllara
- Türkiye’nin Politik Tarihi, Ed: Âdem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe ve Hüsnü
- Kaplı, Ankara: Savaş Yayınevi, s. 163-187.
- Akbıyık, Yaşar (2002). “Millî Mücadele’de Doğu Cephesi”, Türkler Ansiklopedisi XVI, s. 280-289.
- Akçura, Yusuf (2002). “Üç Tarz-ı Siyaset”, Türkler Ansiklopedisi XIV, s. 1407-1419.
- Akın, Veysi (2002). “Mudanya Mütarekesi ve Trakya’nın Kurtuluşu”, Türkler Ansiklopedisi XVI, s. 408-431.
- Akyıldız, Ali (2003). “Meclis-i Meb’usan”, TDV İslam Ansiklopedisi XXVIII, s. 245-247.
- Akyol, Taha (2018). Türk’ün Ateşle İmtihanı 1921-1922, İstanbul: Doğan Kitap.
- Akşin, Sina (2017). İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele-III İç Savaş ve Sevr’de Ölüm, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, Sina (2019). İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele-IV Savaş ve Etnik Temizlik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, Sina (2021) Kısa Türkiye Tarihi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, Sina (2022). Büyük Zafer İyonya Niyetlerini Çökerten Muharebe (1921-1922), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atatürk, Mustafa Kemal (2008). Nutuk, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1999). Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Birecikli, İhsan Burak (2011). “Batı’nın Yükselişi”, *History Studies* III/II, s. 1-25.

Birsel, T. Mahmut (2013). “Türk Milletinin Uygur ve Büyük Devlet Olma Hayali ve Ulusal Ant”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XV, s. 1241-1258.

Bozkurt, Abdurrahman (2021). *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Milli Hareket*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Ergişi, Tunca (2009). “Milliyetçilik ve Vatandaşlık Olgusunun Türk Anayasalarına Yansıması”, *Türkoloji Kültürü Dergisi* II/IV, s.83-103.

Gülsoy, Ufuk (1999). “İslahat Fermanı”, *TDV İslam Ansiklopedisi* XIX, s. 185-190.

Güney, Necla (2019). “Millî Mücadelenin İlk Zaferi: Maraş Millî Mücadelesi ve Maraş’ın Kahramanlığı”, *Türkiyat Mecmuası* XXIX, s. 55-63.

Kocatürk, Utkan (2007). *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: ATAM Yayınları.

Kodaman, Bayram (2007). “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bir Bakış”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi* XVI, s. 1-24.

Köstüklü, Nuri (2002). “Millî Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler”, *Türkler Ansiklopedisi* XVI, s. 314-340.

Kuran, Ercüment (1992). “Birinci Dünya Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi* VI, s. 196-200.

Küçük, Cevdet (2020). “Misak-ı Milli” *TDV İslam Ansiklopedisi* XXX, s. 173-175.

Küçük, Cevdet (2020). “Millî Mücadele”, *TDV İslam Ansiklopedisi* XXX, s. 76-83.

Oba, Ali Engin (2020). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Okumuş, Ejder (2002), “Tanzimat’ın Dili”, *Türkler Ansiklopedisi* XV, s. 220-237.

Ortaylı, İlber (2020). “Millet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* XXX, s. 66-70.

Sarıkoyuncu, Ali (1995). “Mehmet Rıfat Efendi (Börekçi)’nin Millî Mücadele’deki Hizmetleri”, *Diyanet İlim Dergisi* 31/1, s. 79-102.

Sarınay, Yusuf (2002). “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Türkler Ansiklopedisi* XIV, s. 1471-1500.

Selvi, Haluk (2020). *Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

TDK Türkçe Sözlük. (2011). Haz: Ş. Haluk Akalın vd., 11. Baskı. Ankara: TDK Yayını,

Torun, Serpil (2022). *Afişlerde Millî Mücadele, Cumhuriyet ve Atatürk İmgesi (1919-1945)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Torun, Serpil ve Aslı Sağıroğlu Arslan (2022). *Türklerde Vatan ve Kadın Özdeşleştirilmesi: Afişler Üzerinden Sanatsal Bir Okuma*, *The Journal of Academic Social Science Studies* 89, s. 427-448.

Sonyel, R. Salahi (2007). *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara: ATAM Yayınları.

Tanfer, M. Vehbi (2001). “Atatürk ve Türk Milletinin Sağduyusu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* XVII, S: 50, s. 359-368.

Turan, Şerafettin (2003). “Lozan Antlaşması”, TDV İslam Ansiklopedisi XXVII, s. 214-217.

Yesevi, Çağla Gül (2012). “Türk Milliyetçiliğinin Evrimi”, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi IV, S. 2, s, 75-85.